

TA'LIM JARAYONIDA KOMPETENSIYAVIY YONDASHUVNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI

Choriyorov Sardor Baxtiyor o'g'li

Qarshi tuman 4-son texnikum o'qituvchisi

Bobomurodov Jahongir Bahromjon o'g'li

Qarshi tuman 4-son texnikum o'qituvchisi

Abdurahimov Alibek Ibrat o'g'li

Qarshi tuman 4-son texnikum o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy pedagogika sohasida dolzarb hisoblangan kompetensiyaviy yondashuvning nazariy asoslari, uning ta'lim tizimidagi ahamiyati, afzalliklari va amaliy qo'llash mexanizmlari keng tahlil etiladi. Shuningdek, o'quvchilarda mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni hal qilish, hamda hayotiy ko'nikmalarni shakllantirishda kompetensiyaviy yondashuvning o'rni batafsil yoritiladi.

Kalit so'zlar: zamonaviy pedagogika, kompetensiya, an'anaviy tizim, keys, interfaol usullar, aqliy hujum, klaster, debat, interfaol metodlar, loyiha metodi, keys-stadi usuli, muammoli ta'lim usuli,

Аннотация. В данной статье представлен всесторонний анализ теоретических основ компетентностного подхода, считающегося актуальным в современной педагогике, его важности в системе образования, преимуществ и механизмов практического применения. Также подробно рассматривается роль компетентностного подхода в формировании у учащихся самостоятельного мышления, навыков решения проблем и жизненных навыков.

Ключевые слова: современная педагогика, компетентность, традиционная система, кейс, интерактивные методы, мозговой штурм, кластер, дискуссия, проектный метод, метод кейс-стади, метод проблемно-ориентированного обучения.

Abstract. This article provides a comprehensive analysis of the theoretical foundations of the competency-based approach, which is considered relevant in modern pedagogy, its importance in the education system, its advantages and practical application mechanisms. It also discusses in detail the role of the competency-based approach in the formation of independent thinking, problem-solving, and life skills in students.

Keywords: modern pedagogy, competency, traditional system, case, interactive methods, brainstorming, cluster, debate, interactive methods, project method, case-study method, problem-based learning method

Kirish. Bugungi globallashuv sharoitida ta'lim tizimi oldiga qo'yilayotgan talablar tubdan o'zgarib bormoqda, chunki jamiyatning rivojlanish sur'atlari bilimli emas, balki kompetent shaxslarni tayyorlash zaruratini yuzaga keltirmoqda.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

An'anaviy ta'lim tizimida asosan bilim berishga urg'u qaratilgan bo'lsa, zamonaviy pedagogikada o'quvchining bilimni amaliyotda qo'llay olish qobiliyati ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Shu boisdan kompetensiyaviy yondashuv ta'limning asosiy strategik yo'nalishlaridan biriga aylangan bo'lib, u o'quvchilarda nafaqat nazariy bilim, balki real hayotiy vaziyatlarda samarali faoliyat yuritish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Mazkur maqolaning maqsadi – kompetensiyaviy yondashuvning mazmun-mohiyatini ochib berish, uning nazariy asoslarini tahlil qilish hamda ta'lim jarayonida qo'llashning samarali usullarini ko'rsatib berishdan iborat.

Kompetensiya tushunchasining nazariy asoslari

“Kompetensiya” tushunchasi pedagogik adabiyotlarda turlicha talqin qilinadi, ammo u umumiy ma'noda shaxsning bilim, ko'nikma, malaka va tajribalarining integratsiyalashgan holda namoyon bo'lishini anglatadi.

Ya'ni kompetensiya faqatgina bilimga ega bo'lish emas, balki o'sha bilimni muayyan vaziyatda to'g'ri qo'llay olish qobiliyatidir.

Masalan, o'quvchi matematik formulalarni bilishi mumkin, lekin agar u bu formulalarni real hayotdagi masalalarni yechishda qo'llay olmasa, uning bilimlari kompetensiya darajasiga yetmagan hisoblanadi.

Kompetensiyaviy yondashuv esa aynan mana shu farqni bartaraf etishga qaratilgan bo'lib, ta'lim jarayonini natijaga yo'naltirishni nazarda tutadi.

Bu yondashuvning nazariy asoslari konstruktivizm, faoliyatga yo'naltirilgan ta'lim va shaxsga yo'naltirilgan pedagogika tamoyillariga tayanadi.

Konstruktivizm nazariyasiga ko'ra, o'quvchi bilimni tayyor holatda qabul qilmaydi, balki uni o'z faoliyati jarayonida mustaqil ravishda “quradi”, bu esa bilimning yanada mustahkam bo'lishini ta'minlaydi.

Kompetensiyaviy yondashuvning asosiy tamoyillari

Kompetensiyaviy yondashuv bir qator muhim pedagogik tamoyillarga asoslanadi, ular ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Birinchi tamoyil – faoliyatga yo'naltirilganlik bo'lib, bunda o'quvchi passiv tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida qaraladi.

Ikkinchi tamoyil – integrativlik bo'lib, bunda turli fanlar o'rtasidagi bog'liqlik kuchaytiriladi va bilimlar yagona tizim sifatida o'zlashtiriladi.

Uchinchi tamoyil – individuallashtirish bo'lib, bunda har bir o'quvchining qobiliyati, qiziqishi va ehtiyojlari hisobga olinadi.

To'rtinchi tamoyil – amaliy yo'naltirilganlik bo'lib, bunda olingan bilimlar real hayotiy vaziyatlarga tatbiq etiladi.

Mazkur tamoyillar ta'lim jarayonini yanada samarali tashkil etishga imkon beradi va o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Ta'lim jarayonida kompetensiyaviy yondashuvni qo'llash usullari

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

Kompetensiyaviy yondashuvni samarali amalga oshirish uchun ta'lim jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlardan foydalanish zarur. Masalan, muammoli ta'lim usuli o'quvchilarda mustaqil fikrlashni rivojlantiradi, chunki ular muayyan muammoni hal qilish jarayonida bilimlarini qo'llashga majbur bo'ladilar.

Muammoli ta'lim (Problem-based learning)

Muammoli ta'lim usuli o'quvchilarga tayyor bilimni berish o'rniga ularni muayyan muammo bilan yuzlashtirish orqali bilimni mustaqil ravishda egallashga undaydi.

Bu usulda o'qituvchi dars boshida muammoli vaziyat yaratadi, ya'ni o'quvchilarning mavjud bilimlari yetarli bo'lmagan holatni yuzaga keltiradi.

Natijada o'quvchilar bu muammoni hal qilish uchun izlanishga majbur bo'ladilar, bu esa ularning fikrlash faoliyatini faollashtiradi. Masalan, geografiya darsida iqlim o'zgarishlari haqida savol berilib, o'quvchilardan uning sabab va oqibatlarini aniqlash so'raladi.

Bu jarayonda o'quvchilar tahlil qiladi, taqqoslaydi va xulosa chiqaradi, natijada ularda analitik kompetensiya shakllanadi.

Loyiha metodi esa o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi va ularni mustaqil izlanishga undaydi.

Loyiha metodi (Project-based learning)

Loyiha metodi o'quvchilarning mustaqil faoliyatiga asoslangan bo'lib, ular ma'lum bir mavzu yuzasidan loyiha ishlab chiqadilar.

Bu usul o'quvchilarda ijodkorlik, mas'uliyat va jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Loyiha ustida ishlash jarayonida o'quvchilar ma'lumot to'playdi, uni tahlil qiladi va yakuniy natijani taqdim etadi. Masalan, ekologiya mavzusida loyiha tayyorlash orqali o'quvchilar atrof-muhit muammolarini chuqur o'rganadilar.

Bu usul natijasida o'quvchilarda tadqiqot olib borish va natijani amaliy shaklda ifodalash kompetensiyalari rivojlanadi.

Shuningdek, keys-stadi (case-study) usuli real hayotiy vaziyatlarni tahlil qilish orqali o'quvchilarda qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Keys-stadi (Case-study) usuli

Keys-stadi usuli real hayotiy vaziyatlarni o'rganishga asoslanadi va o'quvchilardan muayyan vaziyatni tahlil qilishni talab etadi.

Bu usul ayniqsa iqtisod, huquq, tibbiyot va pedagogika fanlarida samarali hisoblanadi. O'quvchilar berilgan vaziyatni tahlil qilib, muammoning yechimini taklif qiladilar va o'z fikrlarini asoslab beradilar.

Masalan, sinfdagi nizoli vaziyatni hal qilish bo'yicha keys berilib, o'quvchilardan eng maqbul yechimni topish so'raladi.

Bu jarayon o'quvchilarda tanqidiy fikrlash va qaror qabul qilish kompetensiyalarini rivojlantiradi.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

Interfaol metodlar, jumladan, “aqliy hujum”, “klaster”, “debat” kabi usullar o‘quvchilarning faolligini oshiradi va ularni dars jarayoniga jalb etadi.

Interfaol metodlar

Interfaol metodlar o‘quvchilarni dars jarayoniga faol jalb qilishga qaratilgan bo‘lib, ular orqali o‘quvchilar o‘z fikrlarini erkin ifoda etadilar.

Eng keng tarqalgan interfaol metodlarga quyidagilar kiradi:

– “Aqliy hujum” (Brainstorming)

Bu usulda o‘quvchilar berilgan savolga tez va erkin javoblar beradilar, natijada ko‘plab g‘oyalar yuzaga keladi.

– “Klaster” usuli

Ma’lumotlarni tizimlashtirish va tushunchalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlashga yordam beradi.

– “Debat” (munozara)

O‘quvchilarni o‘z fikrini himoya qilish va boshqalarning fikrini hurmat qilishga o‘rgatadi.

Bu metodlar o‘quvchilarda kommunikativ va ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantiradi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish (AKT)

Zamonaviy ta’lim jarayonida AKTdan foydalanish kompetensiyaviy yondashuvning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Elektron darsliklar, multimedia vositalari, onlayn platformalar o‘quvchilarning bilim olish imkoniyatlarini kengaytiradi. Masalan, interaktiv testlar orqali o‘quvchilar o‘z bilimlarini mustaqil tekshirishi mumkin. AKT yordamida o‘quvchilarda axborot bilan ishlash, uni saralash va tahlil qilish kompetensiyalari rivojlanadi.

Rol o‘ynash (Role-play) usuli

Rol o‘ynash usuli o‘quvchilarga turli ijtimoiy rollarni bajarish imkonini beradi. Bu usul ayniqsa til o‘rganishda, tarix va ijtimoiy fanlarda samarali qo‘llaniladi. Masalan, sud jarayoni sahnalashtirilib, o‘quvchilar sudya, advokat yoki guvoh rolini bajarishi mumkin.

Bu jarayon orqali o‘quvchilar vaziyatni chuqur his qiladi va amaliy tajriba orttiradi.

Refleksiya usuli

Refleksiya – bu o‘quvchining o‘z faoliyatini tahlil qilishi va baholashi jarayonidir.

Dars oxirida o‘quvchilardan “Bugun nimani o‘rganding?”, “Qanday qiyinchilik bo‘ldi?” kabi savollar orqali fikr olish mumkin.

Bu usul o‘quvchilarda o‘z-o‘zini baholash va rivojlantirish kompetensiyasini shakllantiradi. Bunday metodlardan foydalanish o‘quvchilarda nafaqat bilim, balki kommunikativ, ijtimoiy va axborot kompetensiyalarini ham rivojlantiradi.

Kompetensiyaviy yondashuvning afzalliklari

Kompetensiyaviy yondashuvning asosiy afzalliklaridan biri – o‘quvchilarni real hayotga tayyorlashidir. Ya’ni ular nafaqat nazariy bilimga ega bo‘ladilar, balki turli vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini ham egallaydilar.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

Bundan tashqari, bu yondashuv o'quvchilarning ijodkorligini rivojlantiradi, chunki ular o'z fikrlarini erkin ifoda etish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Yana bir muhim afzallik – ta'lim jarayonining qiziqarli va samarali bo'lishidir, chunki interfaol metodlar o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Kompetensiyaviy yondashuv shuningdek, o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvchanligini oshiradi, bu esa ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatida muhim ahamiyat kasb etadi.

Muammolar va ularni hal etish yo'llari

Kompetensiyaviy yondashuvni joriy etishda bir qator muammolar ham yuzaga kelishi mumkin. Masalan, o'qituvchilarning bu yondashuv bo'yicha yetarli bilimga ega emasligi ta'lim samaradorligini pasaytirishi mumkin.

Shuningdek, o'quv dasturlarining an'anaviy shaklda tuzilganligi ham kompetensiyaviy yondashuvni to'liq amalga oshirishga to'sqinlik qiladi. Bundan tashqari, baholash tizimining faqat bilimni tekshirishga yo'naltirilganligi ham muammo hisoblanadi. Ushbu muammolarni hal etish uchun o'qituvchilarni qayta tayyorlash, yangi o'quv dasturlarini ishlab chiqish va kompetensiyaga asoslangan baholash tizimini joriy etish zarur.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, kompetensiyaviy yondashuv zamonaviy ta'lim tizimining ajralmas qismi bo'lib, u o'quvchilarni har tomonlama rivojlantirishga xizmat qiladi. Mazkur yondashuv nafaqat bilim berish, balki shaxsni hayotga tayyorlash, unda mustaqil fikrlash, muammolarni hal qilish va ijtimoiy faol bo'lish kabi muhim sifatlarni shakllantirishga yordam beradi. Shu boisdan ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvni keng joriy etish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'limga oid qarorlari va farmonlari.
2. Pedagogika nazariyasi va tarixi – T.: O'qituvchi, 2020.
3. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A. "Ta'limda innovatsion texnologiyalar" – T., 2019.
4. Tolipov O'., Usmonboyeva M. "Pedagogik texnologiyalar" – T., 2018.
5. Zimnyaya I.A. "Klyuchevye kompetensii" – Moskva, 2004.
6. Khutorskoy A.V. "Kompetentnostniy podhod v obrazovanii" – Moskva, 2003.
7. UNESCO ta'lim bo'yicha xalqaro hisobotlari.
8. Internet manbalari va ilmiy maqolalar (Google Scholar, ResearchGate).

